

እዚ ኣውቲዝም እዩ

ፋልማይ ኣርእስቲ: Det här är autism

ጸሓፊ: Eric Zander

ተርጓሚ: Semantix

ኣውቲዝም ስንክልና እዩ። ኣውቲዝም ዘለዎ ሰብ ምስ ካልኦት ሰባት ኣብ ምውሰዳን ርክብ ምግባርን ጸገማት ኣለዎ። ከምኡ'ውን ኣብ ባህሪ፡ ተገዳስነትን ንጥፊታትን ድሩትን ተደጋጋምን ኣገባብ ኣለዎ።

ኣውቲዝም መብዛሕትኡ ግዜ ምስ ካልኦት ስንክልናታት ወይ ሕማማት፡ ንኣብነት ኣደሆደ (ADHD፡ ዋሕዲ ኣቕልቦ ወይ ዘይንቡር ዋዒ)፡ ምዝንባዕ ቋንቋ፡ ድኽመት ዓቕሚ ኣእምሮን ሕማም ምንፍርፋርን ተተሓሒዞ ይመጽእ። ዝበዝሑ ኣውቲዝም ዘለዎም ሰባት ማእከላይ ተውህቦ (ተፈጥሮኣዊ ክእለት) ኣለዎም። ኾይኑ ግን ኩሉ ደረጃ ተውህቦ ካብ ፍሉይ ተውህቦ ከሰብ ከቢድ ድኽመት ዓቕሚ ኣእምሮ ይህሉ። ውሑዳት ኣውቲዝም ዘለዎም ሰባት ጨርሹ ወይ ድሩት ዚዝረብ ቋንቋ ከማዕብሉ ከለዉ፡ ካልኦት ከም ዕድሚኦም ትጽቢት ዝግበረሎም ወይ ካብኡ ንላዕሊ ዝማዕበለ ክእለት ቋንቋ ኣለዎም።

ኣውቲዝም ኣብ ዝተፈላለዩ ማኑዋል ምጽረፍ

ምጽረፍ ኣውቲዝም ስፕክትሩም ዝግለጽሉ ክልተ ኣህጉራውያን ማኑዋል ምጽረፍ ኣለዉ። እቲ ሓደ እቲ ናይ ኣመሪካ DSM-5 ማኑዋል ኮይኑ እቲ ካልኣይ ናይ ውድብ ጥዕና ዓለም ICD-10 ማኑዋል እዩ።

ኣምር ኣውቲዝም ስፕክትሩም ዲስኦርደር (ASD) ኣብ DSM-5 ነቶም ናይ ቅድሚ ሕጂ ዝተፈላለዩ ምጽረፍ፡ ኣውቲዝም፡ ኣስፐርገርስን ሓፊሻዊ ሕማማትን ካብ DSM-IV-TR፡ ብዘይ ዝኾነ ተወሳኺ መግለጺ ተኪእዎም እዩ። ኣብቲ ናይ ሸወደን ዓይነት ናይ DSM-5፣ Mini-D-5፡ ኣውቲዝም ስፕክትሩም ዲስኦርደር፡ ብኣውቲዝም ተተርጉሙ ኣሎ። ኣብ ክንዲ ኣውቲዝም ዋላ ብሸወደንኛ እውን እቲ ናይ እንግሊዝኛ ኣሕጽር ቃላት ASD ምጥቃም ልሙድ እዩ።

ኣብ ሸወደን ናይ ኣውቲዝም ምጽረፍ ክግበር ከሎ መብዛሕትኡ ግዜ ካብቲ ናይ DSM-5 መምዘኒ እዩ ዚጥቀም። እቲ ምጽረፍ ኣብ መዝገብ ክሰፍር ከሎ ግን ብመሰረት ICD ብናይ ምስጢር ቃላት ይጽሓፍ። ኣብቲ ናይ ሕጂ ዓይነት ICD-10፡ ነጻርታ ስም ናይ ኣውቲዝም ኣብ ቁልዕነት፡ ሕማም ኣስፐርገርስን ዘይልሙድ ኣውቲዝምን ኣለዉ። ብመሰረት መቀራረቢ ስራሕ ነቲ ሓድሻ ዓይነት ICD-11፡ እቶም ቅድሚ ሕጂ በበይኖም ዝግበሩ ዝነበሩ ምጽረፍ፡ ልክዕ ከም ኣብ DSM-5 ብሓባር ኣውቲዝም ስፕክትሩ ዲስኦርደር ክብሃሉ እዮም። ICD-11 ኣብ ውሽጢ 2018 ክወጽእ ትጽቢት ኣሎ።

ኣውቲዝም ብኸመይ ይኸሰት?

ኣውቲዝም (ዝግመተ-ኣእምሮ) ምስ ምዕባለ ዝተተሓሓዘ ስንክልና እዩ። እዚ፡ ካልእ ገዲፍካ ኣብ ዝተፈላለዩ ውልቀ ሰባት ምልክት ኣውቲዝም ብኸመይ ከም ዝርኣ ዕድመ፣ ደረጃ ቋንቋን ተውህቦን ይጸልዎ እዩ። እቲ ምልክይ ኣብ እዋን ኣተዓባብያ ብሩሕ እዩ። ግን ኣብ ሓደ ሓደ ኩነት ነቶም ዘለዉኻ ጸገማት ብልምምድን ሓገዝን ክትትክኦም ትኽእል ኢኻ።

ብመሰረት DSM-5 ኡብ አውቲዝም እዞም ዝሰዕቡ ምልክታት ኣለዉ፡

- ቀጻሊ ጉድለት ተኸእሎ ንማሕበራዊ ርክብን ማሕበራዊ ምውሰዳን፡፡
- ድሩታትን ተደጋጋምትን ኣገባባት ኡብ ባህሪ፡ ተገዳስነትን ንጥፊታትን፡፡

ማሕበራዊ ምውሰዳ

ጸገማት ማሕበራዊ ምውሰዳን ማሕበራዊ ርክባትን ኡብዞ ዝሰዕቡ መዳያት ይርኣዩ ወይ ተራእዮም ነይሮም፡

ማሕበራዊ ቅርርብ ማሕበራዊ ቅርርብ፡ ምስ ካልኣት ሰባት ክትዋሳእን ሓሳባትን ስሚዒታትን ክትካፈል ምኽኣልን ማለት እዩ፡፡ እዚ ብመንገዲ እቲ ቁልዩ ምስ ካልኣት ንምውሰዳ ውሑድ ወይ ጨሪሹ ተበግሶ ብምውሳድ፡ ምስ ካልኣት ስሚዒት ብዘይምክፋል ከምኡ'ውን ናይ ካልኣት ሰባት ባህሪ ኣዚዩ ሳሕቲ ወይ ጨሪሹ ብዘይ ምቕዳሕ ኣቐዲሙ ኡብ አውቲዝም ዘለዎም ናእሹቱ ቁልዮ ይርኣዩ፡፡ ዝዛረብ ቁልዩ ነቲ ቋንቋ ብዘይዳ በይናውን ብዘወሓደ ንኡድሕዳውን ይጥቀሙሉ፡፡ ንኡብነት ኡብ ክንዲ ምዘርራብን ስሚዒትን ተመኩሮን ምስ ካልኣት ምክፋል፡ ይረቑሕን ንነጋረት ይሓትትን፡፡ ዝመገበለ ዘረባ ዘለዎም ኣባጽሕ፡ ሓደ ዝርርብ ብኸመይን መዓስን ከምትጅምሮን ኡብ ዝተፈላለዩ ኮነታት ንኸትዛረብ ኣየናይ ከም ዝሰማማዕን ዘይሰማማዕን ንምፍላጥ የጸግሞም፡፡ ሓደ ሓደ ኣባጽሕ ንጸገማቶም ብፍላጥ ሓሲቦምን ኡብ ማሕበራዊ ኮነታት ዝተማህሮም ሜላታት ተጠቂሞምን ክትክእምም ከለዉ እቶም ዝበዘሙ ካልኣት ብሓገዝ ቅጽብታዊ ማሕበራዊ ተፈጥሮኣዊ ግንዛብ ይኣልይዎም፡፡ እዚ ብዙሕ ኣእምሮኣዊ ጸዓት ይሓትትን ሻቕሎት ክፈጥር ይኸእልን፡፡

ዘይቃልዊ ርክብ፡ ኡብ ናእሹቱ ቁልዮ እዚ ርክብ ዓይኒ ብዘይምግባር፡ ንሱ ወይ ንሳ ተገዳስነት ንምክፋል ብዘይምምልካት፡ ምርኣይ ወይ ነገራት ምውሳድ ይርኣዩ፡፡ ከምኡ'ውን እቲ ቁልዩ ናይ ካልኣት ምምልካትን ቆላሕታን ብዘይምስዓብ ክርኣ ይኸእል፡፡ መብዛሕትኡ ግዜ እቲ ወስወስታ ኡብ እዋን ርክብ ውሑድን ብቑሩብ መጠን ሃንደቢታውን ወይ ጨሪሹ ኣይጥቀሙሉን እዩ፡፡ ኡብ ጽብቕ ዝመገበለ ቋንቋ ዘለዎም ኣባጽሕ፡ ናይ ዓይኒ ርክብ፡ ወስወስታን ዘይቃልዊ ርክብን ብኸመይ ከምዝጥቀሙሎምን ኡብ ዘረባ ከም ዘወሃህድዎምን ውሑድ ጉድለታት ክህሉ ይኸእል እዩ፡፡

ምስ ካልኣት ዝምድና ምፍጣር፡ ምክንኻንን ምርዳእን፡ እቲ ማሕበራዊ ተገዳስነት ድሩት ግን ከምኡ'ውን ፍሉይ ወይ ክንድል ይኸእል እዩ፡፡ ኡብ ናእሹቱ ቁልዮ እዚ ብፍሉይ ግሁድ ክኸውን ይኸእል፡፡ ንኡብነት እቲ ቁልዩ ምስ ካልኣት ፈጠራዊ ጸዓታ ብዘይምጽዋቱ ወይ ካብ ትጽቢት ንላዕሊ ብውሑድ መጠን ብምጽናፍ ይርኣዩ፡፡ ኡብቶም ቁሩብ ካብኡም ዝዓብዩ ቁልዮ፡ ጸዓታ ምስ ካልኣት የጋጥም እዩ፡፡ ግን እቶም ካልኣት ቁልዮ ኣዚዮም ዝተወሰኑ ሕግታትን እቲ ጸዓታ ብኸመይ ከም ዝጽወትን እንተ ስዒቦም ጥራይ እዩ፡፡ መብዛሕትኡ ግዜ መንእሰያት ኣባጽሕን ኡብ ዝተፈላለዩ ኮነታት ምስ ካልኣት ከመይ ክትገብር ከም ዘለዎ ንኸርድኡም ይጽዕሩ እዮም፡፡ ምናልባት ንበይናም ንጥፊታት ክገብሩ ወይ ምስ ካብኡም ኣዚዮም ዝንእሱ ወይ ዝዓብዩ ውልቀ ሰባት ግዝይኦም ክሕልፉ ይመርጹ ይኹን፡፡ ብዙሓት ዕርክነት እንታይ መኳኑ ወይ የዕሩኽ ንኸትረኩብን ክትዕቅዩምን ከመይ ክትገብር ከም ዘለካ ብልክዕ ክይፈለጡ፡ የዕሩኽ ንኸረኽቡ ይምነዩ፡፡

ድሩትን ተደጋጋምን ባህሪ

ንነገራት ብሓደ ድሩት ወይ ተደጋጋሚ ኣገባብ ናይ ምግባርም ዝንባለ፡ ኡብዞም ዝሰዕቡ እንተ ወሓዱ ክልተ መዳያት ይርኣዩ ወይ ተራእዮም ነይሮም፡

ተደጋጋሚ ወይ ልሙዳት ባህሪ ናይ ዝተፈለለዩ ዓይነት፡ እዚ ንኡብነት ብዘይ ንቡር መገዲ ኣእዳውካ ምውዝዋዝ ወይ ኣጸብዕ ምንቅስቃስ፡ ንነገራት ብተደጋጋሚ ኣገባብ ምጥቃም (ምሽክርካር፣ ምድርዳር) ወይ ንቋንቋ ብተደጋጋምን ብዘይልሙድ ኣገባብ ምጥቃም (ፍሉጥ ኣጠቓቕማ ቃላት፣ ሓረጎት ወይ ቃና፣ ምትሕውዋስ ተውላጠ-ስም፡ ናይ ካልእ ሰብ ናይ መወዳእታ ዘረባ ሽዑንሽዑ ምድጋም) ክኸውን ትኸእል፡፡

ሓይል ምትእስሳር ምስ እቲ ልሙድን ተቓውሞ ንለውጥን፡ ሓደ ሓደ ሰባት ካብቲ ልሙድን መዓልታዊ መደብን ወይ ሓደ ሓደ ነገራት ብኸመይ ከም ዝግበሩ ዋላ ናእሹቱ ለውጥታት እንተ ተገይሩ ክርብሾም ይኸእል፡፡ እዚ ብዛዕባ መጠኑ ዝሓለፎ ናብቲ ልሙድ ምትእስሳር ምህላውን ንሕግታት ብደቂቕ ምስዓብን፣ ንለውጢ ንእሽተይ ስታ ሂብካ ዳርጋ ብወግዓዊ ኣገባብ ምዝራብን ምሕሳብን፣ ንኡብነት ዋላ መልሲ እንዳ ፈለጥካዮ ሓደ ዓይነት ሕቶታት መላሊስካ ምሕታት ክኸውን ይኸእል፡፡

ኡብ ጸዕቂ ወይ ድማ ኡብ ኣተኩሮ ዘይልሙድ ዝኾነ ድሩት ተገዳስነት ዘለዎ ሰባባ ፡ ብቕዳምነት እቲ ዘይልሙድ ዝኾነ ጸዕቂ እዩ፡፡ ግን ከኣ እቲ ናይ ተገዳስነት ሽንኽ ንዝሓር ርእሱ'ውን ዘይልሙድ ክኸውን ይኸእል፡፡ ሓደ ሕጻን ብናይ ዓይን-ምድሪ ኮፍ መበሊታት ወይ መጻይቲ ዶርና ማሽናት ወይ ድማ ብዳይናሶርን ነገስታት እንግሊዝን ክስነን (ከውለፍ) ይኸእል፡፡ ከምኡ'ውን ድማ ሓደ ኣኹል (ዓቢ) ሰብ ንኡብነት ኡብ ቋንቋታት ወይ ድማ ምስራዕ መደብ ብርቱዕ ተገዳስነት ክህልዎ ይኸእል፡፡

ምስ ሽታ፡ ስምዒት ምድህሳስ፡ ምርኣይ ወይ ድማ ምስማዕ ዝተኣሳሰረ ዘይልሙድ መልሱ ተግባራት ወይ ተገዳስነታት ገለ ሰባት፡ በቲ ዝሸከርከር ወይ ዘብለጭልጭ ነገርን ተመሳሳልን ተመሲጦም ፡ ኣብ ምሽታት ወይ ድማ፡ ንሓደ ነገር ወይ ንሓደ ዝባን ኣብ ምድህሳስ ኣመና ተገዳስነት ዘለዎም ክኾኑ ይኸእሉ። ገሊኦም እውን ንዝተፈላለዩ ህዋሳዊ ተመስጦ ልዑል-ተኣፋፍነት ወይ ትሑት-ተኣፋፍነት ዘለዎም ክኾኑ ይኸእሉ። ከምኡ'ውን ንኣብነት፡ ንገለ ልሙዳት ድምጺታት ኣዝዩ ሓያል ዝኾነ ኣሉታዊ መልሱ-ተግባር ክህልዎም ይኸእል። ወይ ድማ ንዛሕሊ፡ ንሙቕት ወይ ንቃንዛ ብርኡይ ስምዒት ዘይብሎም ወይ ዘለዎም ክኾኑ ይኸእሉ። ኣዝዩ ሓያል መልሱ-ተግባራትን ናይ ዚኣም ዓይነት ዝውቱራት ተግባራትን፡ ሙብዛሕትኡ ግዜ ምስ ድሩትን ዘይንቡርን ናይ ኣበላልዓ ልማድ ዝተኣሳሰሩ እዮም።

ጽቡቕ ኣእምሮኣዊ ክእለትን ጽቡቕ ዝማዕበለ ቋንቋን ዘለዎም ብዙሓት እኹላት (ዓበይቲ)፡ ነቲ ድሩትን ተደጋጋሚን ባህሪኦም ብኸመይ ክምዘሰትሩ ይማሃሩ። እንተኾነ ግዳ ንገለ ሰባት እቲ ፍሉይ ስምዒታዊ ተገዳስነቶም እውን ምንጩ ናይ ደስታ ክኸውን ይኸእል። ከምኡ'ውን ኣብ እዋን ትምህርቶምን ድሒሩ ድማ ኣብ እዋን ሞያዊ ሂወቶምን ጽቡቕ መንፈስ ዘለዎ ዕድላት ክውስኹሎም እውን ይኸእል። ኣብ ግዜ ሕጻንነት ብርኩት ዝኾነ ጸገማት ዝነበሮም ሰባት ኣብ እኹል ዕድመ ምስበጽሑ ዘይምትግባሮም ልሙድ እዮ።

ካልኣት ጸገማት ናይ አውቲዝም ዘለዎም ሰባት

አውቲዝም ብዙሕ ግዜ ምስ ካልኣት ስንክልናታት ሳይኪያትሪያዊ (ናይ ስነ-ኣእምሮ ሕክምና) ምጽረያን ከምኡ'ውን ሕማማትን ብብሓር ይኸሰቱ። ነቲ አውቲዝም ከመይ ከምዝኸሰትን፡ ከምኡ'ውን እቲ አውቲዝም ዘለዎ ግለሰብ እንታይ ዓይነት ደገፍ ከምዘድልዮን ጽልዋ ይገብሩ። እዞም ዝሰዕቡ ናይቶም ካልኣት ተታሓሒዞም ዚነጥፉ ሕማማት ወይ ምልክታት ሕማማት ኣብነታት እዮም፡

- ናይ ምሕሳብን ምምርማርን ስንክልና (ኣእምሮኣዊ ዝሕታለ)
- ናይ ቋንቋ ጉድኣት (ማህሰይቲ)
- ሕክምናዊ ወይ ስነ-ሰሪታዊ ኩነታት (ከም፡ ብድኹም ኤክስ ክሮሞዞም ዝመጽእ ናይ ኣእምሮ ስንክልና፡ ንሕንገል ዘጥቑቕ ቱበሮስ ሰሮሲስ፡ ኣብ ዋህዮ መትኒ ዝፍጠር ሕበጥ/ጥረ፡ ሕማም ምንፍርፋር)
- ናይ ኣካልዊን ኣእምሮኣዊን ንጥፊታት ዘይንቡርነት (ምስ ዕንዛዘ/ፍዝዘት ዝመሳሰል)
- ጉድለት ኣቓልቦ ናይ ኣመና-ንጡፍነት ስርዓት ኣልቦነት፡ መጠን ዘይብሉ ኣገዳዲ ስርዓት ኣልቦነት፡ ናይ ጭንቀት ወይ ሻቕሎት ስርዓት ኣልቦነት

አውቲዝም መዓስ ክልለ ይኸእል?

አውቲዝም ኣብ መጀመርያ ቁልዕነት ይጅምር፡ እንተኾነ ግዳ ክሳብ ዳሓር እዋን ክልለ ኣይክእልን ይኸውን። ገና ክሳብ ሕጂ'ውን ንሓደ ሕጻን ክሳብ ኣብ'ቲ መጀመርያ እዋን ናይ መወዳእታ ቀዳማይ ዓመት ሂወቱ፡ ዝኾነ ምልክታት ኣለሊና አውቲዝም ከምዘለዎ ኣረጋገጽና ክንፈልጥ ኣይከኣልናን። ኣብ ብዙሓት ሕጻናት ብመሰረት ማሕበራዊ ባህሪያቶምን ከምኡ'ውን በቲ በብቐሩብ እናዛሕተለ ዝኸይድ ናይ ቋንቋ ዕብዮቶምን፡ ወይ ድማ ዘይንቡራት ብምኽኻም እቲ አውቲዝም ብሩህ ይኸውን። ግና ኣብ ገሊኦም ሕጻናት ክሳብ ናይ ትምህርቲ ዕድመ ዝበጽሑ፡ ወይ ድማ ክሳብ ብድሕሪኡ ዘሎ እዋን'ውን፡ እቲ ምልክታት ንጹር ኬይኑ ካልኣት ሰባት እቶም ሕጻናት ከምዝማሰኑ ብቐሊሉ ከለልይዎም ኣብ ዝበጽሑሉ ደረጃ ዘይበጽሑ ክኾኑ ይኸእሉ። በቲ ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ዝጥቀምሉ ዘለዉ ኣገባባት፡ ሓደ ሕጻን ዕድሚኡ ቅድሚ 18 ኣዋርሕ ምብጽሑ ናይ አውቲዝም ምርመራ ዳራጋ ኣይገበረሉን እዮ። ገና'ውን ኣብ ገሊኦም ሰባት ክሳብ ዓብይቲ እኹላት ዝኾኑ መርመራ ኣይግበረሎምን እዮ።

ጠንቂ ናይ አውቲዝም እንታይ'ዩ?

አውቲዝም ብምኽንያት ብዙሓት ዝተፈላለዩ ፍሉጣትን ዘይፍሉጣትን ስነ-ህይወታዊ ሰሪቱ ዘይንቡር ኮነት ኣብ ኣእምሮ እዮ። እዚአቶም ናይ ሓንገግ ሓበሬታ ምቕባል፡ ምምርማርን ምቱርጓምን ኣገባብ ይጸልውዎ፡ ማለት ነቲ ተገንዝባዊ ተግባር። ናብ'ቲ ጸገማት ናይ ማሕበራዊ ምውስሳእን ከምኡ'ውን ናብ'ቲ ናይ ባህሪያዊ ኣሰራርዓታት ድሩትነትን ተደጋጋሚነትን ዘብጽሑ እቲ ዘይንቡር ልብወት እዮ።

ሙብዛሕትኡ እዋን ኣብ አውቲዝም ሓደ ሓያል ናይ ስነ-ሰሪታዊን ተወርሶኣዊን ኣካል ኣሎ፡ እንተኾነ ግዳ ምስ ዝለዓለ አውቲዝም ናይ ምትሓዝ ተኸእሎ ዝተኣሳሰሩ ሓያሎ ፍሉጣት ስነ-ህይወታዊ ኣክባቢያዊ ጽልዎታት ከምዘለው እውን ተገሊጹ እዮ። ገለ ኣብነታት ድማ፡ ረኽሲታት፡ ሕማማት ወይ ድማ ሓደሓደ ፍወሳ ኣብ እዋን ጥንሲ እዮም። እንተድኣ እታ ኣደ ንክባቢያዊ ብክላታት ወይ ንፊውሲ ባልዕ ዝተቐልዓት ኹይና፡ ከምኡ'ውን እንተድኣ እቶም ወለዲ ዓበይቲ ዝዕድሚኦም ኹይኖም ናይ'ቲ ሕጻን ንአውቲዝም ምቕላዕ ተኸእሎ ይውስኹ።

አውቲዝም ከሳብ ከንደይ ልሙድ እዩ?

ኣብ ቀረባ ዓመታት፡ ብዝሒ ምልክት አውቲዝም ዘለዎም ሰባት ኣዝዩ ወሲኹ፡ ኣብ'ዚ ሕጂ እዋን ድማ ካብ 1-2 ሚእታዊት ካብ ህዝቢ ሽወደን ምልክት አውቲዝም ዘለዎም እዮም። ነዚ ወሰኽ'ዚ ልሙድ ሙብርሂታት፡ አውቲዝም ዝብል ስያሜ ብምስፍሖን ዝያዳ ሰባት ከጠቓልል ብምክላሉን፡ ከምኡ'ውን እቲ ሕክምናዊ ሞያ ኣብ ምልላይን ምጽረያን አውቲዝም ዝሓሸ ብምዃኑን እዩ።

ግን አውቲዝም እውን ዝያዳ ልሙድ(ግኑን) ካይኑ ከምዘሎ ነጻልካ ክግደፍ ኣይካኣልን። ካብ ኣዋልድ ዝያዳ ኣወዳት ብአውቲዝም ይምጽረዩ። ኣብቶም አውቲዝም ምጽረያ ዝተገብረሎም ሰባት፡ እቲ ፍልልይ ናይ ብዝሒ ጾታ፡ ነቲ ቅኑስ ፍልልይ ኣብ ሳብኤን አውቲዝም ዘንጸባርቕ ምዃኑን፡ ወይ ድማ እተን ኣዋልድ እቲ ዝግበረለን ምጽረያ ናይ አውቲዝም ከም'ቶም ናይ ኣወዳት ብቐሊሉ ዝልል ስለዘይኮነ ሳሕቲ ጥራይ ምርመራ እንተድኣ ዝግበረለን ኮይነን፡ ግምታት ተጌሩ ነይሩ።

እንታይ ክግበር ይካኣል?

ኣብ'ዚ ህሉው እዋን፡ እቶም ዝያዳ ኣድማዕቲ ናይ አውቲዝም ጸዕርታት እቶም ኣብ ናይ ባህሪ ለውጢ ዘተኩሩ እዮም። እዚ ድማ ብዛዕባ አውቲዝም ዘለዎም ሰባት ኣብ'ቲ ናይ ስነ-ኣእምሮ ዓውድ ትምህርቲ ዝርከብ ፍልጠት ምርኩስ ብምግባር ከመይ ጌሮም ንነገራት ብዝበለጸ ከምዝማሃሩ ዘተኩር እዩ። እንተኾነ ኣድማዒ ዝኾነ መድሃኒታዊ ፍወሳ ናይ ምልክታት ሕማም አውቲዝም ከሳብ ሕጂ የለን። ኣቲ ሸቶ ናይ ጸዕርታት ንናይ'ቲ ግለሰብ ናይ ህይወት ብቐዓት ምስሳንን፡ ከምኡ'ውን ዓቕሙ ብምህናጽን ነቲ ዘጋጥም ጸገማት ብሓገዝ ናይ ትምህርቲ፡ ስልጠናን ደገፍን ብምክሕላስ ነቲ ብውልቁ ነብሱ ክኢሉ ናይ ምስራሕ ክኣለቱ ምዕባይን እዩ። ከምኡ'ውን እቲ ግለሰብ ኣብ ምሹው ዚሰማማዕ ከባቢ ምስ ናይ አውቲዝም እንታይነት መረዳእታን ፍልጠትን ዘለዎም ካልኣት ሰባት ምህላወ ኣገዳሲ እዩ። እቲ ኣድላይነት ሓገዝ ኣብ ሞንጎ ግለሰባትን፡ ከምኡ'ውን ኣብ ዝተፈላለዩ ናይ ዕድመ ደረጃታት ዘለዉ ሰባት ይፈላሉ። እቲ መሰረታዊ ሜላ ድማ፡ አውቲዝም ናይ ምሉእ ዕምሪ ስንክልና እዩ፡ አውቲዝም ዘለዎም ሰባት ድማ ኩሉ ግዜ ዘይኮነ፡ ሙብዘሕትኡ ግዜ፡ ኣብ መላእ ህይወቶም ገለ ናይ ምትብባዕ መልክዕ ዘለዎ ደገፍ ወይ ጸዕርታት ዘድልዮም ምዃናም እዩ።

ናይ ምጽረያ ምርመራ

ንአውቲዝም ዘለዎም ሰባት እቲ ዝግበር ጸዕርታት ምትብባዕን ብመሰረት ናይ'ቲ ግለሰብ ፍሉይ ተግባራዊ ምስሊን ናይ ምትብባዕ/ሓገዝ ድልየትን ክኸውን ኣለዎ። ሙብዘሕትኡ ግዜ እቲ ፈላጊ ስጉምቲ ናይ ሕማም ምጽረያ ምክያድ እዩ። ብሰንኪ ኣብ አውቲዝም ዘለዎም ሰባት ዘሎ ናይ ተግባራዊ ዓቕሚ ሰፊሕ ፍልልይ፡ እቶም ናይ ምጽረያ መስፈርቲ ተማሊእም ክትብል እኹል ኣይኮነን። ምእንቲ ሓደ ትርጉም ዘለዎ መግለጺ ናይ'ቲ ግለሰብ ናይ ሓገዝ ድልየታት ንኸትረክብ፡ ብውሑዱ ሓደ ሓኪምን ስነ-ኣእምሮኛን ዝሓቆፈት ሓንቲ ጉጅለ ናይ'ቲ ግለሰብ ተግባራዊ ዓቕሚ ዝሰፍሐ ምርመራ ክትገብር የድሊ። ሓደ ኩሉ ጎድናዊ ናይ ምዕባል ምርመራ፡ ማለት፡ ናይ'ቲ ግለሰብ ናይ ምዕባል ደረጃ ዝርዝራዊ መግለጺ፣ ንመዓልታዊ ናይ ህይወት ንጥፈታት ናይ ምክያድ ክኣለት፣ ናይ ቋንቋ ክኣለታት፣ ምስ ካልኣት ናይ ምውሰዳ ክኣለት፣ ከምኡ'ውን ናይ ህይወት ብቐዓት ዝኣመሰሉ ምርመራታት የጠቓልል። እዚ ጸብጻብ'ዚ እምበኣር ንናይ ግለሰባት ውልቃዊ ጠለብ መሰረት ብምግባር ዝትግበር ጸዕርታት ከም መሰረት ኬይኑ የገልግል። ንሙብዘሕትኡም ሰባት፡ እቲ መግለጺ ናይ ተግባራዊ ዓቕሚታቶም ሓንሳብ ወይ ድማ፡ እቲ ግለሰብ ኣብ ዝምዕባሉ እዋን፡ ንቐሩብ እዋናት ምክትታል ክግበረሎም የድሊ።

ጸዕርታት ብኣጋ

እቲ ሓፈሻዊ ትርኢት፡ አውቲዝም ብዝተኸኣለ መጠን ብኣጋኡ ክልለ ኣገዳሲ እዩ። ምክንያቱ ገለ መጽናዕቲታት ከምዘመልከትዎ፡ ብኣጋ ጸዕርታት እንተድኣ ኣቐዲሞም ተኣታትዮም ዝያዳ ውጽኢት ኣለዎም። ወላ'ኳ ኣብ ዝተፈላለዩ ሃገራት ብዙሓት ቁጽሪ ዘለዎም ኣገባባት ኣብ ጥቕሚ እንተወዓሉ፡ ንናይ ብኣጋ ምልላይ ውጽኢታዊ ዝኾነ ናይ ምጽራይ ኣገባባት ገና ኣይተረኽበን። ብቲ ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ዝጥቀምሉ ዘለዉ ኣገባባት፡ አውቲዝም ድሕሪ ቀዳማይ ዓመት ጥራይ እዩ ዝምጽረይ፡ እንተኾነ ግዳ እቲ ምጽረያ ሙብዘሕትኡ ግዜ እቲ ሕጻን ድሕሩ ኣብ መውዓል ሕጻናት ወይ ትምህርቲ ኣብ ዝጅምረሉ እዋን እዩ ዝትግበር። ናይ ቅድመ ትምህርቲ ሕጻናት ድሕሪ ውልቃዊ ግምገማ ብቐዓት ክገብሮም ዝኸኣል ጸዕርታት ክወሃቡ ቅቡል ይኸውን። ንኣብነት፡ ኣብ ተግባራዊ ናይ ባህሪ ትንተና መሰረት ዝገበረ ብዙሕ ዝሸነኹን ጽዑቕን ናይ ምስትምሃር መደባት ምሃብ። ሙብዘሕትኡ ግዜ ከምዚእም ዝኣመሰሉ መደባት መዓልታዊ ሓያሎ ናይ ስልጠና ሰዓታት የጠቓልሉ። ብዙሓት ሕጻናት ብውሑድ ናይ ግዜ መደባት ብምህላኽ ወይ ድማ ብዝያዳ ኣተኩሮ ዝተገብሩ ጸዕርታት፡ ከም ዝተፈላለዩ ደገፍቲ-መስተራኽብ መደባትን ጸወታ መሰረት ዝገብሩ ንጹራት መደባትን ዝኣመሰሉ እውን ክጥቀሙ ይኸኣሉ። ኣብ እዋን ቅድመ ትምህርቲ፡ እዞም ጸዕርታት ኣብ ሞንጎ ወለዲ፡ ድሙ-ትምህርቲን ከምኡ'ውን ብቐዕ ናይ ምዃን ተበግሶን ብዝግበር ምትሕብባር፡ ኣብ ገዛን ኣብ ቅድመ ትምህርቲን ይካየዱ።

ነቶም ጽቡቕ ናይ ቋንቋ ምዕባልን ጽቡቕ ኣስተውዕሎ (ኣእምሮኣዊ ክእለት) ዘለዎም ዓበይቲ ሕጻናት፡ በጽሒን ከምኡ'ውን እቶም እኹላትን (ዓበይቲ)፡ ንሰልጠና ናይ ማሕበራዊ ክእለታት ዝኾኑ ዝተፈላለዩ ዓይነት መደባት ኣለዉ። ቤት ትምህርቲ ዝኾኑ ሕጻናት ብዙሕ ግዜ ኣብ ተወሳኺ ደገፍ ዝህብ ኣውቲዝም-ተሳናዩ ዝኾነ ናይ ቤት ትምህርቲ ሃዋህው ክኾኑ የድልዮም።

ጸሓፊ

ኢሪክ ዛንደር፡ ፒኤችዲ፡ ስነ-ኣእምሮኛ፡ ማእከል ናይ መትናዊ ምዕባል ስርዓተ-ኣልቦ ኣብ ካሮሊንስካ ኢንስቲትዩት (KIND)፡ ዩኒቨርሲቲ ሉንድ፡ ክፍሊ ሕጻንን መንእሰያትን ስነ-ኣእምሮኣዊ ፍውሳ፡ ክፍሊ ክሊኒካዊ ሳይንስ፡ BUP KIND፡ ቤት ምኽሪ ዞባ ስቶክሆልም፡ BUP ሀልሲንግቦርግ ሳይክያትሪ ስኬን፡ ዞባ ስኮን።

መወከስን መላግቦን

Autismspektrumtillstånd. Diagnostik och insatser, vårdens organisation och patientens delaktighet – En systematisk litteraturöversikt. (2013). Swedish Council on Health Technology Assessment.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5 ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Association.

Svensk översättning: Mini-D 5 Diagnostiska kriterier enligt DSM-5. Stockholm: Pilgrim Press.

Bölte, S., & Hallmayer, J. (2011). Autism Spectrum Conditions. FAQs on Autism, Aspergers Syndrome, and Atypical Autism Answered by International Experts. Commonwealth, MA, Göttingen, Germany: Hogrefe Publishing.

Lai, M. C., Lombardo, M. V., & Baron-Cohen, S. (2014). Autism. Lancet, 383(9920), 896-910.

World Health Organization [WHO] (1993). The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: diagnostic criteria for research. Geneva, WHO.

www.socialstyrelsen.se/klassificeringochkoder/diagnoskodericd-10/psykiatrikoder

www.ki.se/kind/start

www.barnsutveckling.se

www.autismforum.se